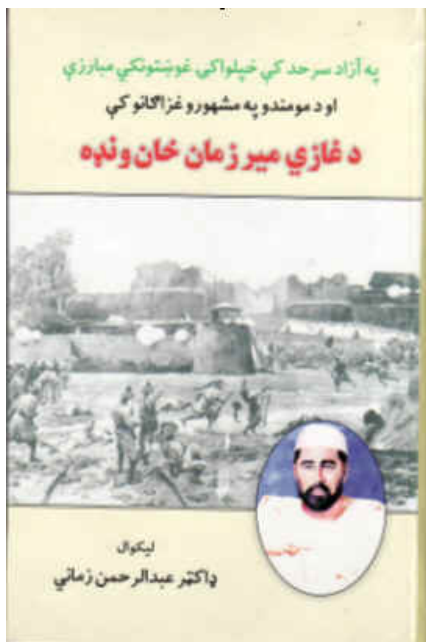

« په آزاد سرحد کې خپلواکي غوشتونکي مبارزي او ... » (تاليف داکتر عبدالرحمن زماني)

اخيراً یک اثر تاریخی- تحقیقی زیر عنوان « په آزاد سرحد کې خپلواکي غوشتونکي مبارزي او د مومندو په مشهورو غزاگانو کې د میرزمان خان کنړي ونډه » تالیف دانشمند و محقق عالی مقام افغان جناب داکتر عبدالرحمن زماني بدسترسم قرار گرفت که از لطف ایشان سپاسگزارم و چاپ این اثر گرانبها را به مولف ارجمند تبریک میگویم.

کتاب در کاغذ درجه اول با قطع و صحافت مرغوب با پشتی کپره ئی در (۲۶۴ صفحه) از سوی موسکا خپرندویه موسسه در کابل در سال ۲۰۱۰ به نشر رسیده است.

این اثر دارای چهاربخش با یک مقدمه بقلم مؤلف و دو تقریظ از سوی شاعلو داکتر حسن کاکر و آقای محمد اوود مومند با ۲۴ صفحه فهرست منابع بزبانهای دری، پشتو، اردو، انگلیسی همراه با فهرست اعلام جغرافیائی و نقشه های تاریخی از موقعیت قبایل آزاد در شرق افغانستان و شمالغرب هندوستان وده ها تصویر از میدانهای جنگ قبایل ورجال مشهور این مبارزات با انگلیسیها و نیز عکسهای انواع اسلحه و آلات نبرد افغانها با انگلیسیها به چاپ رسیده است.

مطالعه این کتاب ، یکبار دیگر ثابت میسازد که مؤلف در تهیه و تالیف این اثر زحمات زیادی کشیده و آثار و اسناد و جراید و مجلات و نشرات بسیاری را مورد مطالعه دقیق قرار داده است و از میان منابع معتبر داخلی و خارجی ، کارنامه های رجال و شخصیت های مبارز و آزادی دوست مومند را چنان مستند برجسته ساخته و ارائه کرده است که از هر جهت مورد دلچسپی و باور خواننده قرار میگیرند و حس احترام و قدرشناسی انسان را نسبت به آنان تحریک میکند.

از مطالعه این اثر این یقین حاصل میگردد که مردم شریف و آزادی دوست مومند و تمام اقوام و قبایل سلحشور مسکون در دوسوی خط دیورند فطرتاً مردمان آزادی دوست، وطن دوست و دین دوست اند

و برای حفظ این سه موهبت گرانبهای ملی و مذهبی ، در طول تاریخ خود همواره در مقابل آنهایی که به قصد صدمه زدن به این مواهب به سرزمین شان هجوم آورده اند با مقاومت سرسخت ساکنان کوهساران قبایل مقابل شده اند و دشمن هرگز نتوانسته از راه زور و قدرت امیال و نیات خود را بر آنها تحمیل کند، مگر اینکه از راه تولید نفاق و شقاق با پیشکش نمودن رشوه و تحفه و دیگر امتیازات مادی به برخی سران و خوانین و روحانیون پر نفوذ توانسته اند به مقاصد شوم خود برسند و صف مقاومت مردم را ضعیف کرده و نیات خود را با تفرقه افگنی های قومی و قبیلوی تحقق ببخشند.

در این کتاب ضمن شرح حوادث و مبارزات قومی مردم مومند که در آنها روحانیون پر نفوذ جایگاه خاصی دارند، از زیر قلم مولف نکات مهمی بصورت پاورقی چکیده است که برای فهم و درک موضوع مهم و ضروری بوده است . یکی از شخصیت های مبارز و تاریخی قوم مومند ، ایمل خان مومند است که سالها در مقابل لشکرهای اورنگ زیب ، امپراتوری مغول، با همراهی خوشحال ختک و دریا خان افزیدی مبارزه کرده و مدت چندین سال سلطه مغول را بر جلال اباد و لغمان و کنر به صفر ضرب کرده بود و به اسم خود به ضرب سکه پرداخته بود ، از نظر این قلم اگر نام این شخص در زمره شخصیت های مشهور و تاریخی مومند در بخش اول نیز ذکر میگردد و سپس در بخش دوم ، در زیر عنوان (دمومندو تاریخی جگری او غزاگان) در یک عنوان مستقل میگردد و شرح مبسوطی در پای نام وی می آمد بسیار بهتری بود.

بحثی که برای من و هر خواننده در این کتاب بسیار دلچسپ است ، معرفی جواسیس و اجنتان انگلیسی است که زیر نام

دیانو شمیره: له ۱ تر ۵

افغان جرمن آنلاين تاسو په درنښت همکاري ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de يادښت: د ليکنيزي بني پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکي په خير و لولئ

شخصیت های نظامی و سیاسی و تجارتي وحتى ملا وملنگ به کشورهای افغانستان و ایران و آسیای میانه وقتاً فوقتاً برای جمع آوری اطلاعات فرستاده می شده اند. در عین زمان رجال نوکرمنش افغانی و هندی در جامه مسلمان ولی جاسوس انگلیس نیز در این کتاب شناسائی شده اند که انسان را به توطئه های استعمار در این گوشه آسیا آگاه میسازد. نکته دیگری که ذکرش لازمی مینماید اینست که مولف ارجمند اگرتنها به مبارزات قوم مومند اکتفا نمیکرد، و از مبارزات آزادی خواهانه اقوام دیگر ساکن در دوسوی خط دیورند نیز در این اثر یاد مینمود، بدون شبهه کتاب جنبه عمومی تر بخود میگرفت و از محبوبیت وسیع تری در میان اقوام پشتون برخوردار میگردد، و احیاناً کسی نمیگفت که مولف تنها به برجسته نمودن یک قوم پرداخته است و از ذکر نقش دیگر اقوام همجوار و همسرنوشت صرف نظر کرده و آنرا دست کم گرفته است.

در این کتاب از نقش روحانیون در تبلیغ جهاد بر ضد انگلیسها در میان قبایل آزاد با دقت صحبت شده (صفحات ۶۳-۷۰)، و تعدادی از روحانیون پرنفوذ کثر که از سوی شاه امان الله در هنگام جنگ استقلال اجازه تبلیغ برای جهاد داشته اند، معرفی شده اند (صفحات ۱۷۵-۱۸۶).

آقای زمانی مینویسد: "غازی امان الله خان وقتی قوماندانان جبهات جنگ حصول استقلال کامل افغانستان را تعیین نمود، یک تعداد از علمای اسلامی را نیز برای تبلیغ ارشادات اسلامی و نوشتن و خواندن خطبه جهاد تعیین و مشخص کردند تا آنها را همراهی نمایند. حضرت فضل محمد مجددی (حضرت صاحب شوربازار و بعداً شمس المشایخ)، حضرت فضل عمر مجددی (بعداً نورالمشایخ)، مولوی عبدالواسع قندهاری، مولوی فضل الحق، آخذزاده موسی، ملای اتمانزی، ملا محمد جان خان، ملا عبدالرحمن بیکتوتی، و ملا عبدالحمید الکوزی متولی خرقة شریف قندهار از جمله روحانیون سرشناسی بودند که در جبهات جنگ جنوبی و قندهار شرکت نمودند. (۱) به گفته داکتر سنزل نوید اعلان جهاد علیه انگلیس ها در حقیقت جواب به خواسته طولانی مدت علما، مخصوصاً علمای قومی ولایت مشرقی و همقطاران شان در سمت انگلیسی خط دیورند بود. در مدت کوتاهی بعد از اعلان جهاد بیش از چهل هزار (۴۰۰۰۰) مرد جنگی تحت رهبری رهبری ملا صاحب بابره، حاجی صاحب ترنگزی، ملا صاحب چکنور، میا صاحب سرکانی و پاچا صاحب اسلامپور برای جهاد گرد هم آمدند. (۲) داکتر زمانی این چهارتن روحانی را به شیوه مناسبی هم در این کتاب و هم در اثر دیگرشان (جنگ استرداد استقلال افغانستان (جبهه جبهه چهارم) به شناسائی گرفته که در ذیل با کارنامه های آنان آشنا میشویم:

۱- حاجی صاحب ترنگزی

شیخ المشایخ سید فضل واحد که بعداً به نام حاجی صاحب ترنگزی مشهور شد یکی از علمای معروف، شخصیت های سیاسی و مبارزین نامی ضد استعمار انگلیس بود. وی در سال ۱۸۵۸ میلادی در "نوی کلی" (قریه جدید) منطقه معروف تورنگزی مربوط به چارسده پشاور دیده به دنیا گشود. پدرش فضل احد از سادات منطقه بود. او بعد از حصول علوم ابتدائی دینی شامل یکی از مدارس اسلامی تهکال پشاور شد و برای مدت شش سال در آنجا مصروف تحصیل علوم دینی بود. چون این مدرسه در شهره بین کابل و دهلی واقع بود و بسیاری از علما و مشایخ افغانی و هندی در دوران سفر شان در آنجا توقف میکردند، لذا با عده زیادی از این علما و فضلا و مشایخ آشنائی پیدا کرد که یک تعداد آنها مصروف جدو جهد آزادی و مبارزات ضد انگلیسی نیز بودند. وی بعد از فراغت به قریه خود برگشته در پهلوی ریاضت به کشت و زراعت پرداخت و در مبارزات ضد انگلیسی سرحد آزاد که علاوه بر مناطق دیگر غازیان کثر، مهمند و باجور نیز در

حاجی صاحب ترنگزی

آن شرکت میورزیدند با آخذزاده نجم الدین معروف به ملا صاحب هده ملاقات نمود و از فیض شان فیضیاب شد. در سن ۳۲ سالگی در دوران بازدید از مدرسه جدیدالتاسیس دیوبند با شیخ الهند مولانا محمودالحسن ملاقات نمود. در همین سال یکجا با مولانا محمودالحسن و عده از علمای هندوستان عازم حج بیت الله شد. حاجی صاحب ترنگزی در سال ۱۹۰۸ میلادی بعد از بازگشت از حج دوم در منطقه مردان برای اصلاح جامعه و جلوگیری از رسم و رواج های افراطی جنبش امر بالمعروف را آغاز نموده به شهرت رسید. او بعد از تحلیل و تجزیه اوضاع مردم علت بدبختی های آنها را جهالت و بی علمی دانسته به تاسیس مدارس متعدد پرداخت.

به گفته نویسنده کتاب مشاهیر سرحد، صاحب زاده عبدالقیوم خان در سال ۱۹۱۱ از حاجی صاحب ترنگزی دعوت نمود تا در مراسم سنگ گذاری تهداب اسلامیه کالج پشاور شرکت کند. او دعوت را پذیرفته به پشاور آمد، اما بعد از

د پانو شمیره: له ۲ تره

آن که فهمید درین کالج زبان تدریس انگلیسی خواهد بود، مراسم را ترک گفته با پیروانش به چهارسده برگشت. با آغاز جنگ اول جهانی و شامل شدن انگلیس ها در جنگ، وقتی تحریک خلافت و مبارزات آزادی خواهی باشندگان ایالت شمال غربی شدت گرفت، انگلیس ها با ترسی که از نفوذ حاجی صاحب ترنگزی داشتند امر بازداشت او را صادر نمودند. حاجی صاحب ازین پلان آنها اطلاع یافته با سه پسر و یک عده از دوستانش به منطقه مهمند هجرت کرد و انگلیس ها هم برسم انتقام دارای اش را ضبط نمودند. مسکن حاجی صاحب ترنگزی در نزدیکی "سور کمر" مهمند بزودی به مرکز مجاهدین ضد انگلیس تبدیل شد و به نام "غازی آباد" شهرت یافت. حاجی صاحب ترنگزی در دوران جنگ سوم افغان و انگلیس در مناطق "شبقدر" و "پکه" علیه انگلیس ها جنگید. حاجی صاحب ترنگزی به تاریخ ۱۴ دسمبر سال ۱۹۳۷ فوت نموده در مسجد غازی آباد به خاک سپرده شد.

۲- ملا صاحب چکنور

ملا صاحب چکنور

آخذ زاده امیر محمد معروف به ملا صاحب چکنور یک شخصیت معروف روحانی ایست که نه تنها از طریق منبر باموعظه ها و اندرز هایش به اصلاحات اجتماعی میپرداخت، بلکه همیشه عملاً در صف اول سنگر های نبرد آزادی کشور نیز قرار داشت. ملا صاحب چکنور فرزند اختر محمد از قوم مهمند بود که در قریه چکنور مهمند دره سکونت داشت و همیشه به جای امضایش "فقیر چکنور" مینوشت. سال تولد ملا صاحب چکنور ۱۲۲۲ یا ۱۲۲۳ هجری شمسی (۱۸۴۴ میلادی) تخمین شده است. چون ملا صاحب چکنور در کودکی پدرش را از دست داده بود، لذا مادر گرامی اش او را به عالمان و فاضلان دانشمندیون سپرد تا علوم متداوله را بیاموزد. ملا صاحب بعد از آن برای کسب تحصیل علم به بخش های مختلف نیم قاره هند مسافرت نمود. (۳)

ملا صاحب چکنور با علاقه و عشقی که به اسلام و وطن داشت، حتی در دورانی که طالب العلم بود همراه با غازیان دیگر در نبرد های ضد انگلیس شرکت نمود. یکی ازین غزوات تحت رهبری پیرو مرشد بزرگوارش غازی و شخصیت سترگ روحانی ملا نجم الدین آخندزاده معروف به ملا صاحب هده (هدی صاحب) در سال ۱۳۱۲ هجری قمری (۱۲۷۳ شمسی یا ۱۸۹۴ میلادی) بود. درین جنگ لشکر بزرگ اقوام ننگرهار و اطراف آن به همکاری جنگجویان مهمندقوای نظامی انگلیس ها را شکست داده قلعه نظامی شبقدر در نزدیکی های پشاور را تصرف نمودند. در سال ۱۳۲۴ هجری قمری (۱۲۸۵ شمسی یا ۱۹۰۶ میلادی)، وقتی لشکر مهمند به رهبری حضرت صاحب بتخاک جناب عبدالشکور مجددی یکی از پیروان دیگر ملا صاحب هده در برابر انگلیس ها به پا خاست و در منطقه "اقراب داگ" طی جنگ خونینی بر آنها تلفات سنگینی وارد آورد، ملا صاحب چکنور نیز درین غزا شرکت نمود. (۴)

به تاریخ ۱۸ اپریل ۱۹۱۵ مطابق با سوم جمادی الثانی ۱۳۳۳ قمری (۱۲۹۴ شمسی) ملا صاحب چکنور با یک لشکر بزرگ به مناطق تحت اشغال انگلیس ها رفت و شخصاً فرماندهی غازیان و لشکر نیرومند مهمند را در جنگ رویاروی منطقه "اقراب داگ" به عهده داشت. درین جنگ غازیان از انگلیس ها یک مقدار زیاد اسلحه را بدست آوردند که در جنگهای پی در پی بعدی لشکر های مهمنداز آن استفاده شد. در ماه می همان سال لارڈ هاردینگ (Lord Hardinge) نایب السلطنه و والی عمومی هند بریتانوی به امیر حبیب الله خان از فعالیت های خصمانه در منطقه مهمند اطلاع داد که توسط ملا صاحب چکنور تحریک میشد، و از او خواست تا اشخاصی را که به این خصومت ها دامن میزنند مجازات کند. (۵) اما ملا صاحب چکنور تا آخر تابستان به همکاری صوفی بیکنوت و ملای نازیان، که آنها هم از پیروان ملا صاحب هده بودند، فعالانه کوشیدند تا قبایل آفریدی را به جهاد تشویق کنند. در عین وقت حاجی صاحب ترنگزی سنداکی ملا و ملا صاحب بابره میکوشیدند قبایل مهمند را به جهاد تحریک کنند. (۶)

وقتی در اکتوبر همان سال ۱۹۱۵ هئیت سیاسی آلمان، اطیش و ترکیه وارد افغانستان گردید و اتحاد نظامی باهمی را علیه انگلیس پیشنهاد نمود، امیر حبیب الله خان بیطرفی افغانستان را اعلام کرد، و برای آنکه از هیجان عمومی مردم و قبایل سرحد آزاد و پشتیبانی آنها از نهضت خلافت و جنگ علیه انگلیس ها جلوگیری نموده باشد، جرگه مرکب از ۵۴۰ نفر را در کابل دایر کرد تا تمام رهبران احتمالی جهاد را مشغول و تحت نظارت داشته باشد. درین جرگه ملا صاحب چکنور نیز با علمای مهم دیگر شرکت داشت. (۷)

ملا صاحب چکنور در سال ۱۹۱۹ میلادی به اعلان جهاد و جنگ استقلال توسط غازی امان الله خان لیبیک گفته با جمع کردن یک لشکر بزرگ غازیان مهمند، بعد از شکست سپه سالار صالح محمد خان در "پکه" به مبارزه مسلحانه علیه انگلیس ها در مهمند دره ادامه داد و از پیشرفت نیرو های آنها جلوگیری نمود. غازی امان الله خان به تقدیر از

خدمات ملا صاحب چکنور در جنگ آزادی، در خزان همان سال در مراسم تجلیل از پیروزی جنگ استقلال به فاصله دو میل خارج از شهر کابل به استقبال وی بر آمد.

ملا صاحب چکنور در لویه جرگه سال ۱۳۰۳ نیز شرکت داشت. علمای شامل این لویه جرگه فتوای به رژیم امانی دادند که به ضد ملا های شورشی بوده و قسمتی از آن چنین بود: "ما علما و سادات و مشایخ و وکلا و رؤسا و عموم برادران دین و اسلامی خودمان را اخبار مینمائیم که هر فردی که برخلاف حکومت و دولت معظمه ویا نظامات موضوعه دولت علیه مان به تشبثات خاینانه و یا غرضات شخصیانه بالذات و یا تحریکا اقدام نماید، اولی الامر، در اجرای هرگونه مجازات از حبس و ضرب و نفی الی اعدام در باره اش شرعاً ماذون و مختار است و ما عموم علماو سادات و مشایخ و رؤسا و وکلا برای رفع و دفع آن گونه خائنان که لکه در تاریخ حیات با شان و شرف ما افغانیان میگذارند، به هرگونه فداکاری حاضر و آماده بودیم و هستیم و میباشیم!" (۸) بعد از لویه جرگه رهبران دینی به حمایت علنی شان از غازی امان الله خان ادامه دادند. بنا به گزارش استخبارات انگلیس ملا صاحب چکنور در خطبه نماز جمعه اول اگست از شاه به خاطری که با سفارشات علما موافقت کرده بود، توصیف کرد و اعلان نمود که نظامنامه ها دیگر کاملاً با شریعت مطابقت دارند. (۹) ملا صاحب چکنور به تاریخ ششم سپتمبر در هئیت ۳۰ نفری علما برای مذاکره با شورشیان و ملای لنگ به لوگر رفتند اما این مذاکرات به نتیجه نرسید. (۱۰)

ملا صاحب چکنور در دوران اغتشاش سال ۱۹۲۸ شینوار بیطرف ماند. روزنامه تایمز لندن در شماره ۱۰ دسمبر ۱۹۲۸ خود راپور داد که ملای چکنور کلید وضعیت را در دست دارد، اما تا حال بیانیه صادر نکرده است. به استناد گذارشات محرمانه انگلیس "بنا به دلایلی که تاحال شناخته نشده اند، ملا صاحب چکنور، یگانه حامی باقیمانده امان الله خان، در اواخر دسمبر موضعش را تغییر داد و به مخالفین پیوست. (۱۱)

ملا صاحب چکنور در سال ۱۳۵۰ هجری قمری مطابق با ۱۵ جوزای سال ۱۳۱۰ شمسی به سن ۹۰ سالگی داعیه اجل را لیبیک گفت و با احترام فراوان در ناحیه جنوب مسجد جامع چکنور که خلوت خانه موصوف بود به خاک سپرده شد. از ملا صاحب چکنور یک پسر و سه دختر باقی مانده است. جناب محترم سناتور غلام نبی چکنوری یگانه فرزند ملا صاحب چکنور میباشد.

۳- ملا صاحب بایره

سید امیرجان مشهور به ملا صاحب بایره یا (د بابری ملا صاحب) یکی از علمای معروف طریقه قادریه و مرید ملا نجم الدین آخندزاده (ملا صاحب هده) بود که در تمام مبارزات ملی با وی اشتراک نموده و از مخالفین سرسخت انگلیس ها بشمار میرفت. سال تولد ملا صاحب بایره ۱۲۲۴ هجری شمسی برابر با ۱۸۴۵ میلادی در قریه لیبتی ذکر شده است. (۱۲) وی بعد حصول تعلیمات ابتدائی از یکی از علمای محل به نام ماما صاحب از علمای دینی اسمار و مناطق دیگر آموخت و به قریه "بایره" دره "چارمنگ" منطقه باجور رفت و از آن به بعد بنام ملا صاحب بایره شهرت یافت.

ملا صاحب بایره به پیروی از "هدی صاحب" به مبارزات مسلحانه علیه انگلیس ها ادامه داده و بعد از وفات ایشان در سال ۱۹۰۲ میلادی زمام امور رهبری آزادیخواهان باجور را بدست گرفت. ملا صاحب بایره به همکاری حاجی صاحب ترنگزی و ملا صاحب چکنور در جبهات مختلف مانند "لکرو"، "اقراب داگ" و شبندر علیه انگلیس ها جنگید. حمله سال ۱۲۹۴ شمسی برابر با ۱۹۱۵ میلادی بر مواضع انگلیس ها در "شبندر" که به اشتراک اقوام مهند، ترکانی و اتماخیل صورت گرفت تا هنوز در مناطق مختلف سرحد آزاد ورد زبانهاست. (۱۳)

ملا صاحب بایره در ماه رمضان سال ۱۲۰۴ هجری شمسی به عمر ۸۰ سالگی ازین دنیا چشم بست و در قریه گل آباد چارمنگ به خاک سپرده شد. از ملا صاحب بایره سه پسر باقیمانده است که عبارتند از محمد یوسف معروف به گل صاحب، محمد شعیب معروف به جان صاحب و میاگل جان. بعد از وفات ملا صاحب بایره، پسر کلان شان گل صاحب به مبارزات آزادیخواهی قبایل آزاد ادامه داد و جریده "اتفاق" را از قریه گل آباد به نشر می سپرد.

۴- میا صاحب سرکانی

میا صاحب سرکانی یکی از شیوخ و روحانیون متنفذ کثر بودند. اگر چه خانم سنزل نوید در کتاب واکنش های دینی و تحولات اجتماعی در افغانستان ۱۹۱۹-۱۹۲۹، اسم میا صاحب را در جمله مریدان مشهور و متنفذ ملا نجم الدین هده، جان محمد عبدالودود ذکر کرده است، نویسنده و محقق معاصر محترم حبیب الله رفیع در پاورقی صفحه ۱۴۷ کتاب "داستقلال خلورمه جبهه" مینویسد که "اسم میا صاحب سرکانی محمد اکبر شاه میباشد. وی از مریدان ملا صاحب هده بوده در کامه ننگرهار تولد شده است. وی در دوران سلطنت امیر حبیب الله خان همرا با هده صاحب و مریدانش، برای نجات از امر توقیف شان توسط مقامات انگلیسی، به چمرکند در سرحد آزاد رفتند. حین بازگشت مردم سرکانی کثر از هده صاحب تقاضا نمودند یکی از مریدان شان را با آنها بفرستند، ملا صاحب هده این تقاضای مردم سرکانی را قبول نمود و محمد اکبر شاه را به سرکانی فرستادند.

میا صاحب سرکانی علاوه بر شرکت در غزای استقلال، خواهان ترقی و معارف نیز بودند، وقتی غزای امان الله خان در سال ۱۹۲۳ برابر با ۱۳۰۲ هجری شمسی تصمیم گرفت پروگرام های ترقیاتی و معارف را پیاده کند و تأسیس مکاتب نسوان نیز بخشی از آن بود، جریده اتحاد مشرقی در شماره ۱۳ جنوری ۱۹۲۳ اعلامیه تائیدی میا صاحب سرکانی را به نشر سپرد که توسط بزرگان کنگر نیز امضا شده بود. (۱۴)

آقای داکتر زمانی مینویسد که رهبران مذهبی فوق واکثریت روحانیان دوطرف خط دیورند پیروان ملاصاحب هده (ملا نجم الدین) بودند پس این ملا نجم الدین کی بود؟

ملا نجم الدین آخندزاده:

ملا نجم الدین آخندزاده مشهور به ملا صاحب هده، عالم، عارف و مبارز ملی بزرگ، اصلاً از شلگر غزنی بود که بعد از فراگرفتن عقاید و فقه در شلگر برای کسب علوم بیشتر به لوگر، کابل و ننگرهار سفر نموده بعداً در "هده ننگرهار" مسکن گزیده است. ملا صاحب هده از پیروان ملا عبدالغفور معروف به بابا صاحب سوات بود. جنگ های تاریخی ضد انگلیسی ملا صاحب هده بین سال های ۱۸۶۳ تا ۱۹۰۰ در مناطق آزاد بونیر، ملکنده، چکدره، باجور و مهمند، انگلیس ها و امیر عبدالرحمن خان را سخت مضطرب و پریشان ساخته بود. جنگ های چمرکند و جروبی ملا نجم الدین آخندزاده شهرت زیاد دارند. وی در سال ۱۸۹۲ به کمک قبایل مهمند انگلیس ها را در "سیکھو پیری" شکست داد. بعد از امضای قرارداد سال ۱۸۹۳ انگلیس ها بر امیر عبدالرحمن خان فشار آوردند تا او را گرفتار کند، اما به نسبت نفوذ زیاد ملا صاحب هده در بین قبایل، امیر عبدالرحمن خان از رویارویی مستقیم و کشتن خود داری نمود و خواست او را با حيله از بین ببرد. ملا نجم الدین آخندزاده بعد از این که به نیت امیر پی برد، از ساحه نفوذ امیر خارج شده در میان قبایل آزاد رفت و به مبارزات ضد انگلیسی اش در آن جا ادامه داد. [اما سردار محمدرحیم شیون در کتاب خود (صفحاتی از تاریخ معاصر افغانستان) در صفحه ۲۶ آن اثر مینویسد که: "امیر عبدالرحمن خان بعد از امضای موافقت نامه مشهور با جنرال دیورند طوری سازماندهی نمود که گویا ملانجم الدین آخوندزاده (ملای هده) از نزد امیر عبدالرحمن خان از هده جلال آباد فرار کرده و میان قبایل پشتون سرحدی پناهنده شده است. فرار ملانجم الدین آخوند زاده که قیام قبایل را علیه انگلیس انگلیسها به راه انداخته بود و به نوار سرحدی نزد انگلیسها پناه برده بود، در عین زمان از امیر عبدالرحمن خان کمک مالی و پولی دریافت میکرد.] مریدان معروف و مجاهد ملا نجم الدین آخندزاده عبارت بودند از ملا صاحب بابره، میر صاحب جان معروف به پاچا صاحب اسلامپور، جناب عبدالشکور معروف به حضرت صاحب بتخاک، حاجی صاحب ترنگزی، آخندزاده امیر محمد معروف به ملا صاحب چکنور، میا صاحب سرکانی و مولانا محمد اسرائیل باجور. (۱۵)

خلاصه این کتاب برای افغانها و بخصوص فرزندان ننگرهار و کنگر واقوام مومند بسیار دلچسپ است و داشتن آن ضروری مینماید. توفیق مزید مولف دانشمند را در ارائه این گونه آثار مهم تاریخی و تحقیقی ارزومندیم.

مآخذ و رویکردها

- ۱- پوپلزایی، عزیزالدین وکیلی (۱۳۶۸) ص ۳۲.
۲. Nawid, S. K. (۱۹۹۹)، ص ۵۵.
۳. سیال، میراجان (۱۳۷۷)، نومیالی غازی چکنور ملا صاحب، ص ۱۸.
۴. همانجا صفحات ۲۲ و ۲۳.
۵. کتابخانه بریتانیا، اسناد ثبت شده دفتر هند بریتانوی، شعبه سیاسی و محرمانه، ۶/۱۴، خریطه شماره ۱۰، شیمله، ۱۰ می ۱۹۱۵، از عالی جناب نایب السلطنه به اعلیحضرت امیر حبیب الله.
۶. همانجا، قسمت ۱۰/۵۴۴، ص ۳۳۵۲، ۱۵ سپتمبر ۱۹۱۵.
۷. غبار (۱۳۵۹) ص ۷۳۹.
۸. رویداد لویه جرگه دار السلطنه ۱۳۰۳، صفحات ۳۴۷ و ۳۴۸.
۹. سنزل نوید (۱۹۹۹)، عکس العمل های دینی به مقابل تغییرات اجتماعی در افغانستان.
۱۰. همانجا
۱۱. کتابخانه بریتانیا، اسناد ثبت شده دفتر هند بریتانوی، شعبه سیاسی و محرمانه، قسمت ۱۰، ۱۲۸۷، ص ۶۹۱۱، سال ۱۹۲۸.
۱۲. حلمی، محمد ولی (۱۹۹۰). زمونیر غازیان، ص ۲۵۸.
۱۳. صابر، محمد شفیع، تذکره سرفروشان سرحد (www.Khyber.org)
۱۴. راپور محرمانه استخبارات انگلیس، شعبه سیاسی و سری، شماره ۱۰۸۱/۱۰، صفحه ۱۰۵۴، شماره ۶، هفتم فیروزی ۱۹۲۴.
۱۵. داکتر عبدالرحمن زمانی، جنگ استرداد استقلال افغانستان (جبهه فراموش شده چترال و کنگر)، ضمیمه اول

د پانو شمیره: له ۵ تر ۵

افغان جرمن آنلاین په درښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de یادښت: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هيله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکي په څیر و لولئ